

Povzetki

Migracije kot konstitutivni dejavnik družbenoekonomskega razvoja v zahodni Sloveniji po drugi svetovni vojni

Aleksej Kalc (ZRC SAZU, inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Ljubljana; Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper)

Z novo razmejitvijo med Italijo in Jugoslavijo po drugi svetovni vojni je zahodni rob Slovenije doživel intenzivna gibanja prebivalstva. Obalna mesta, ki so leta 1954 z ozemljem Cone B STOja prešla pod Jugoslavijo, so po t. i. eksodusu italijanskega (pa tudi slovenskega in hrvaškega) prebivalstva postala najbolj izrazit pol priseljevanja in demografske obnove v Sloveniji. Novoustanovljeno mesto Nova Gorica je od leta 1947 dalje ravno tako postalo primarni cilj prerazporejanja prebivalstva, povezanega z urbanizacijo in ekonomsko modernizacijo goriškega prostora. V obeh primerih je bilo priseljevanje ne le spremljevalni pojav, ampak konstitutivni dejavnik gospodarskega razvoja in oblikovanja novih družbenih ter kulturnih stvarnosti. Prispevek bo prikazal poteze in nekatere značilnosti migracijskega dogajanja ter součinkovanja z gospodarskimi, družbenimi in politično-upravnimi vprašanji izgrajevanja ter integracije goriškega in istrskega prostora v slovenski ter jugoslovanski republiški oziroma državni okvir.

Migracijske in družbene dinamike v Kopru in Izoli v luči zapisnikov koprške občine in tovarne Delamaris

Tereza Prešeren, Samo Jančar (Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper)

Spremembe v prebivalstvu Koprškega okraja zaradi t.i. eksodusa in priliva priseljencev v petdesetih letih prejšnjega stoletja so se odražale na vseh področjih družbenega in ekonomskega življenja. Prispevek ponuja vpogled v te dinamike z dveh opazovališč: skozi zapisnike sej koprškega občinskega ljudskega odbora in upravne zapisnike zgodovinske izolske tovarne ribjih konzerv Delamaris. V prvem primeru prihajajo do izraza problemi administrativnega in organizacijskega značaja ter ovire v načrtovanem razvoju Kopra, ki naj bi nadomestil Trst v vlogi regionalnega gospodarskega in kulturnega centra. Najbolj pereča vprašanja, ki so bila sredi desetletja neposredno povezana z zamenjavo in težavnim dopolnjevanjem prebivalstva, so se kazala najbolj v šolstvu, v pomanjkanju ustreznih gospodarskih kadrov, v stanovanjski problematiki in v preskrbi. Primer Delamarisa pa razkriva vpliv in posledice t.i. »eksodusa« ter priliva novega delavstva na delovanje industrijskega obrata, ki je predstavljal enega od tradicionalnih nosilcev lokalnega gospodarstva. Skozi mikro perspektivo omogoča opazovanje podrtja in vzpostavljanja novega ravnovesja v obratovanju podjetja, a tudi spreminjanje socialne strukture delavstva kot odraza novonastale geopolitične situacije.

»Jezikovno izražanje otrok se izboljšuje odkar so prišli k nam učenci iz Jugoslavije«

Renata Deshlieva, Nikita Kuster, Matej Markič, Anđela Nedejković, Luka Požar, Barbara Prekoršek (Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper)

Med temeljnimi nalogami ljudske oblasti in uprave koprskega okraja po drugi svetovni vojni je bila obnova oziroma vzpostavitev slovenskega šolstva. V obalnih mestih je v prvih povojnih letih slovenske šole obiskovalo razmeroma malo učencev, ker je bilo prebivalstvo večinoma italijanske narodnosti. S priseljevanjem in odhodom večine italijanskega prebivalstva je število slovenske šolske mladine hitro naraščalo in jezikovna, izvorna ter socialna slika šolske populacije se je močno spremenila. Šolsko dogajanje je zato dober pokazatelj demografskih in družbenih procesov na koncu obdobja vojaške uprave STOja in ob prehodu koprskega okraja pod socialistično Slovenijo in Jugoslavijo. Šolske kronike in statistike, na katerih temelji prispevek, odražajo novo nastajajočo narodno in kulturno podobo družbenega tkiva obalnih mest. Opozarjajo pa, da proces ni bil linearen in neoviran, bodisi zaradi organizacijskih in praktičnih razlogov, bodisi zaradi različnih identitet lokalnega in priseljenega prebivalstva.

Od disonantne k agonistični dediščini? Modernistična arhitektura "slovenske obale" in "ekstrudirana" zgodovina povojnega časa

(Neža Čebtron Lipovec, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper)

Danes močno urbanizirani obalni pas severne Istre so temeljno zaznamovali politično-družbeni procesi po drugi svetovni, ki so tej mali regiji diktirali povsem samosvojo kronologijo razvoja. Kot šahovnica mednarodne politike je Istra doživela v povojnem času ključne tektonske spremembe, ki so se jasno odlikale tudi v njenem grajenem okolju, pod taktirko arhitekta Eda Mihevca in drugih manj ali neznanih arhitektov. Bodisi kompleksna zgodovina regije kot tudi njena arhitektura sta predmet kompleksnejših študij šele v zadnjih 15 letih. Slednje pa temeljno vpliva na njeno razumevanje in predvsem vrednotenje kot dediščine. V prispevku bo strnjeno predstavljen povojni prostorski in arhitekturni razvoj "slovenske obale", s poudarkom na šolskih zgradbah, ki odsevajo ključne družbenopolitične procese; slednji pa ponujajo temeljni okvir za razumevanje te arhitekturne produkcije kot predmet dediščinskih diskurzov, od hegemonskih in izključujočih do povezovalnih.

Migrantske poti mladih ob Zahodni meji in zamišljene prihodnosti

Mirjam Milharčič Hladnik (ZRC SAZU, inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Ljubljana)

Predstavitev bo pokazala, kako so bili različni vidiki migracij mladih po letu 1947 vgrajeni v zamisel o prihodnosti. Skozi pričevanja in druge avto/biografske vire bodo glasovi mladih prikazali, kako so različne ideje o prihodnosti opredeljevale njihove odločitve ne le o migracijah, temveč zlasti o cilju zakonite ali nezakonite, notranje ali mednarodne poti. Mladi iz iste regije so hkrati ubrali nasprotni smeri, čez mejo v italijanska begunska taborišča ali v novo zgrajeno mesto Nova Gorica v Sloveniji. Predstavitev se osredotoča na raznovrstnost

zamišljenih prihodnosti ter analizira protislovja in heterogenosti, ki so neločljivo povezani z odločitvami in smermi mobilnosti mladih migrantov.

Meja na Goriškem: življenje in pogledi ljudi ob meji v drugi polovici 20. stoletja

Jani Rijavec (GO! 2025 - Evropska prestolnica kulture, Nova Gorica)

Prispevek obravnava vzpostavitev in oblikovanje meje, ki je nekdaj enotno Goriško pokrajino razdelila na dvoje. Poleg zgodovinsko-antropoloških okvirov o meji ter političnih okvirov vzpostavitve meje med Jugoslavijo in Italijo prikazuje, kako je nova meja vplivala na življenja ljudi z obeh strani v povojnem času, kako so se posamezniki z mejo naučili živeti ter kako so različne generacije mejo dojemale. Skozi pripovedi informatorjev analizira razlike v pojmovanju meje glede na narodno pripadnost. Poleg razmer in odnosov, ki so se vzpostavljali na obravnavanem območju, je prikazana tudi izgradnja Nove Gorice kot novega, nadomestnega urbanega središča po vzpostavitvi meje in »izložbe« socializma vis-a-vis zahodnemu svetu. Predmet razprave je tudi sprememba percepcije meje z njeno ukinitvijo ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo. Raziskava temelji na 14 intervjujih z osebami različne starosti in narodnosti.

Gospodarstvo Goriškega okraja od okrevanja do polnega diha (1945–1969)

Marta Rendla in Janja Sedlaček (Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana)

Gospodarsko Goriškega okraja se je po 2. svetovni vojni do izteka 60. let razvijalo v odvisnosti od sočasnih družbenih, gospodarskih in političnih procesov v državi. Po priključitvi septembra 1947 je vstopilo v jugoslovanski gospodarski okvir in se z zamikom in odstopanji začelo razvijati podobno kot gospodarstvo ostale Slovenije. V obdobju okrevanja (1947–1956) so bile v skladu s povojno usmeritvijo v pospešeno industrializacijo v ospredju že pred 2. svetovno vojno prisotne in posledično najmočnejše industrijske panoge – lesna industrija, industrija gradbenega materiala, barvasta metalurgija z rudnikom živega srebra v Idriji. Napredovali sta tudi kovinska in živilska industrija ter na novo so se začele razvijati tekstilna in usnjarska industrija. Ker je osnovo za razvoj industrije in drugih panog gospodarstva omogočala elektroenergetika, je bila med prioritetami tudi rekonstrukcija elektroenergetskega sistema in elektrogospodarstva, kot tudi vzpostavljanje in odpravljanje posledic poškodovane prometne infrastrukture. Od druge polovice 50. let so poleg industrije s poudarkom na razvoju predelovalne (lesne, tekstilne, kovinske, živilske) na pomenu pridobili kmetijstvo, gradbeništvo, trgovina, promet, obrt, gostinstvo in turizem. Velik razvojni korak je naredila tudi novo nastala Nova Gorica.

Novogoriška dediščina: med disonancami in brezmejnostjo

Špela Ledinek Lozej (ZRC SAZU; Raziskovalna postaja Nova Gorica)

V prispevku bomo orisali novogoriško dediščino, ki je tako v upravnem in strokovnem kot tudi ljudskem razumevanju vpeta v paradigmo novega mesta in mejnosti. Ob tem bomo predstavili in premislili recentno rabo konceptov »disonantne dediščine« in »brezmejnosti« ter orisali siceršnje novogoriške disonance, meje in ločnice. Te so na eni strani posledica razdelitve zgodovinske dežele Goriške med Jugoslavijo in Italijo leta 1947 ter posledične ustanovitve in izgradnje »nove« Gorice, tj. novega upravno-administrativnega, gospodarskega in kulturnega središče jugoslovanskega dela Goriške neposredno na meji, v katerega so se priselili prišleki iz zaledja, osrednjega dela Slovenije in iz drugih jugoslovanskih republik, ter čezmejnega sodelovanja, ki so ga od devetdesetih let 20. stoletja dalje podpirali programi čezmejnega sodelovanja, recentno pa še Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje in program Evropske prestolnice kulture.

Živeti ob slovensko-italijanski meji. Ujeti v travmatične spomine in bremena kolektivnih identitet

Katja Hrobat Virloget (Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije)

Prispevek bo poskušal analizirati spomine z delavnic, ki so bile v sodelovanju s psihoterapevtkami v okviru interdisciplinarnega projekta Moja zgodba iz tišine izvedene v petih krajih na obeh straneh slovensko-italijanske meje v začetku leta 2023: v Izoli, Piranu, Kopru, Sežani in na Občinah pri Trstu. Na podlagi prispelih individualnih zgodb in pripovedi na delavnicah bo avtorica razmišljala o bremenih, ki so jih na individualne usode posameznikov, pa tudi skupin pustile težke zgodovinske okoliščine ob večno spreminjajoči se nacionalni meji, od fašizma, druge svetovne vojne, socializma, odseljavanja in priseljevanja v Istro. Med najbolj ganljivimi temami so se vedno znova pokazali konflikti v med-etničnem sobivanju, zatiranje, pozaba lastnega maternega jezika, ki lahko postane tudi orodje v boju za iskanje lastne individualne identitete, ujetost v kolektivno identiteto žrtve, ki ne zmore pogleda izven svojih etničnih meja, jeza priseljencev, večno stigmatiziranih kot tujcev, ki se nočejo identificirati s primorsko zgodovino itd. Idejo za manjši projekt so psihoterapevtke dobile ob branju knjige V tišini spomina. »Eksodus« in Istra in predstavlja prvi poskus sodelovanja na področju antropologije in psihoterapije v zgodovinsko razburkanem obmejnem prostoru, ki v družbi še vedno pušča odprte individualne in kolektivne rane.